

ISABEL GANZABAL CAMPOS,
la Serena

La tia Isabeleta *la Serena* pertany, per banda materna, al tronc comú del cognom Campos, del que deriven les branques familiars de les *Esquilaors*, les *Serenes* o la pròpia mare Josefa Campos, com ella mateix ens ho aclarix:

"A mi en diuen Isabel Ganzabal Campos però tots al poble em coneixen per Isabeleta *la Serena*. Ma mare era filla de Pasqual Campos, *el tio Nano*, que fou sereno d'Alaquàs durant alguns anys i per eixa raó a ma mare i a les seues germanes els deien *les Serenes*. Mon iaio i la reverenda mare Josefa Campos eren cosins germans i els pares germans. Tots *els Esquilaors i Esquilaores* del

poble també descendeixen de la mateixa família. Quan el meu iaio era xicotet, va morir sa mare i alehores els pares de la mare Josefa Campos el van arrebregar com a fill i allí es criaren tots juntets com a germans.

No sé dir els anys en que el meu iaio fou sereno, però devia de ser durant molt de temps, perquè quan jo tenia uns vint anys ell ja no era sereno. En aquell temps

hi havia dos serenos al poble: a l'altre home no sé com li deien perquè apenes el vaig conèixer però recorde que tenia dos filles que també els deien *les Serenes*. Una de les filles es va casar amb Mompó el dels joguets. El meu iaio a més de sereno, era llaurador, com quasi tots els homes en aquell temps, i treballava de jornaler. Tenia un campet arrendat on plantava algunes coses per a casa perquè era un temps en el que les famílies no tenien ni un gallet i tenien que tirar mà de tot per a poder tirar avant..."

La *tia* Isabeleta *la Serena* naix al carrer Nou en 1917 essent els seus pares el matrimoni format per Isabel Campos i Ignacio Gonzábal un home d'origen basc que a principis de segle arriba a València de la mà de la companyia de la llum elèctrica.

"Mon pare era natural de Bilbao i treballava en les instal·lacions dels primers cables de la llum elèctrica. Degut al seu treball va estar destinat a moltes zones d'Espanya. Primerament, va estar en Madrid, després a Conca i finalment a València on es va establir definitivament quan es va casar amb ma mare. Mon pare era conegut a Alaquàs com *Nacio el Llumener*.

Jo vaig nàixer al carrer Nou, en la casa on hui tèn la botigueta Montoret, però al morir la meua iaia els meus pares van decidir anar-se'n a viure amb el meu iaio que vivia al carrer Major en la casa número 15. Allí hem viscut tota la vida...

En casa hem sigut tres xiques: Maria Teresa, la segona, Conxín la més xiqueta i jo que era la major de totes. Les meues germanes foren perruqueres i treballaven en casa perquè allí han tingut la perruqueria. Teresa es va casar amb un xic d'Alcublas que treballava de barber a València i Conxín es casà amb un xicot torrentí."

El seu pas per l'escola durà pocs anys. Acudix a les classes que imparteix donya Pilar, una mestra que tot i tindre el títol no aconseguí tindre plaça en l'escola Nacional.

"Doña Pilar feia escola per a xics i xiques, en el piso de dalt de la casa que feia cantó al carrer del forn de Librada i que hui és un solar tancat. En la planta baixa de la casa vivia el capellà Vicente Campos, que també era família nostra. Allí anava mig poble i pagàvem una pesseta a la setmana. Però com ja saps, en aquell temps als pares no els preocupava massa l'escola. Si anavés, bé, sinó, també, de manera que vaig aprendre el justet perquè vaig anar molt poc de temps."

Aquesta situació, viscuda de forma similar pels xiquets i xiquetes al llarg de la història, quan pertoca a la vinculació infantesa-escola, on el paper de la dona

ha estat més discriminat degut a que la seua dependència social es veiera relegada normalment a la funció reproductora en el marc de la família tot i algunes excepcions. A casa ajuda a sa mare en les feines domèstiques.

"En aquell temps, a les cases, hi havia molta faena perquè no tenien les comoditats d'ara: La roba es llavava a mà, el sabó el feien a casa moltes dones. El que es diu roba, hi havia la justeta, i de tant de llavar els pantalons dels homes es trencaven i n'hi havia que ficar pedaços perquè aguantaren fins l'última hora.

Els homes no ajudaven gens a casa: quan acabaven el treball se n'anaven un ratet al casino a vore als amics i les dones es quedaven en casa treballant perquè en les cases la faena no s'acava mai. Els diumenges t'arreglaves i anaves a missa i eixa era tota la distracció que tenien.

A casa tots arrimavem el muscle: Ma tia Maria brodava a màquina el dot de les xiques del poble que anaven a casar-se. Jo feia el que podia: L'ajudava a preparar la faena, llevar els fils del brodat, plegar les vores...

La meua iaia també va treballar en casa polimentant palmitos per a un palmiter d'Aldaia amb dos rodes de pulimentar que encara jo vaig conèixer a cal meu iaio. Pero això va ser abans de morir. Quan ella va faltar, jo tenia un any i els meus pares se n'anaren a viure a la casa del meu iaio. Ma mare es feu càrrec de son pare i de les seues germanes Virtudes i Maria Campos. Aixina que hem viscut tots junts a la casa del meu iaio. Cadascú treballava com podia però sempre hem anat tots a una. Es pot dir que ma mare feu de mare de tots, en un temps molt difícils. El pitjor fou quan vingué la guerra...

Ací al poble abans de guerra, hi avien tres bandes de música i tot el personal erem de la música. Uns eren de la Roja, altres de la Blava i ningú s'ocupava de la política per a res perquè en discutir de la rivalitat entre les bandes de música ja hi havia prou. A voltes arribaven a pegar-se i tot. Veges tu... I això, per no parlar del "jaleo" que n'hi havia dins de les pròpies famílies...

Els joves d'eixa època, anàvem a passejar a l'estació d'Aldaia i també al ball de La Peña, que n'hi havia dalt de *ca Pistoles* o dalt de la casa de la *tia* Pepeta i el *tio* Ximo *el Quartero*; però sobretot, solíem anar al cine Ideal.

Per la nit feien ball en els dos casinos de la música, i anàvem en companyia dels pares i la família però el que es diu ballar, no ballava mai perquè no vaig aprendre mai a ballar. Les meues amigues si que ho feien perquè eren molt balladores.

A mi m'agrada molt escoltar la música asseguda a la taula; et prenies un café o un pastisset i a casa... Així vaig passar la meua joventut.

Després vinguè la guerra i van ocórrer molts desastres perquè els homes, tant d'una banda com d'altra, pareix que es tornaren bojós. De fora vingueren uns quants i s'emportaren a tres capellans; un de *ca Filasa*, que era una xocolateria que hi havia ací al poble, (entre el carrerò de la placa del Santíssim i l'església l'Assumpció); el de *ca les Blaietes* i altre que no recorde en aquests moments... Foren tres anys de patiments i al final molts homes acabaren essent afusellats a Paterna...

Nosaltres ens ficàrem dins de casa i no ens clavàrem en ningú, de manera que ningú es molesta perquè nosaltres mai hem sigut polítics. Jo sempre he pensat que si els homes que volen manar tingueren que lluitar entre ells, no hi haurien tantes guerres ni moririen tots aquells que no pinten res."

Durant els anys de guerra la *tia* Isabeleta la *Serena* i sa *tia* Virtudes es guanyen la vida cosint camises per als soldats. També cusen camises per a un comerç important de València que distribuïa la faena en una casa d'Alaquàs.

"La dona del secretari, que vivia al costat del Casino Roig, en la mateixa casa on després va estar la barberia, era la dona que s'encarregava de donar a cosir i d'arreglar les camises ací al poble. Ella era la que ens pagava i tot i després, ella ja s'apanyava amb els amos."

Superat el conflicte bèl·lic que enfrontà als espanyols durant tres anys amb la substitució del règim republicà pel nou estat, s'agreujaren els problemes dintre l'economia familiar. El treball suposava un factor molt important que permetria a les dones contribuir, no sols al sosteniment de la casa, sinó també a solidaritzar-se amb els problemes que patien els pares per a treure endavant la família sense apenes recursos econòmics.

"El pitjor vingué en acabar-se la guerra perquè no n'hi havia res i les cartilles del racionament no solucionaven tots els problemes. Per exemple, amb un quart de litre d'oli, una família havia de passar tot el mes; el pa blanc, el tenia qui el tenia: primer ens donaren el pa de segó, després de dacs i acabarem menjant un pa groc fet de corfes de taronja. Ja em contaràs quin profit ens portà la guerra...;

Aleshores tenia jo vint-i-dos anys i, com que hi havia que ajudar a la família, vaig buscar faena fora de casa. El primer treball va ser al taller de Sofio d'Aldaia on feien caixetes per a roba de nines, cicers que déiem. Allí vaig estar treballant de polimentadora sis anys però vaig tindre que deixar-ho perquè el poliment era tan roí que sempre estava malalta. D'allí vaig passar al taller de Abad i Ferrero que estava davant de la conserva d'Alaquàs i que era un taller de joguines on es feien pianos de fusta, acordeons, arquitectura, parxís, i moltes coses més. Aquest taller, el va muntar en 1948 un home de València que li deien Ferrero i que forma

societat amb Abad, que era un fabricant de Mislata. Quan en l'any 1968 va morir Ferrero, un nebot seu va vendre la seua part a Redondo i la fàbrica passà a dir-se Abad i Redondo. Al poc de temps de fer-se la societat passaren el taller a Aldaia i aleshores em tocà anar tots els dies a treballar a Aldaia. Entre unes coses i altres, vaig estar treballant en eixa fàbrica al llarg de més de trenta anys fins que em vaig jubilar."

Amb els pocs diners que el deixà són pare al morir, la *tia Isabeleta la Serena* i les seues germanes van adquirir un solar al carrer d'Alcoi on poc a poc, i amb molt d'esforç i sacrifici, aconseguiràn edificar la vivenda on actualment resideix el nucli familiar.

"En aquell temps al carrer d'Alcoi era més bé un camí rural enmig de l'horta que servia de pas als llauradors per anar a treballar els seus camps. Sols hi havien unes quantes cases, la vaqueria de Soler i el xaletet de Dolores, la nora de ca Lopepe que era de València. Recorde que quan plovia no es podia caminar pel carrer del fang que hi havia."

La *tia Isabeleta la Serena* viurà sempre amb una tia i al costat de les seues germanes. La seua vida estarà lligada amb el treball, la casa i les amigues, una situació amb la que es troba molt a gust.

"Entre setmana anavem a pegar una volteta pel poble perquè ja se sap que on van les xiques van els xics. Pegàvem una volteta i ja estava la faena feta."

El pas dels anys fomentarà la seua perspectiva de fadrina la qual cosa no li preocupava massa perquè sempre ha estat convençuda que el matrimoni era una responsabilitat massa gran per a ella.

"Novios, el que es diu novios, no n'he tingut; però pretenents no m'han faltat mai, el que passava és que l'u em pareixia aixina; l'altre aixana. En resum, que no en vaig ficar a festejar amb ningú i això que vaig tindre molt bones ocasions. Tot això em semblava una muntanya, segurament perquè jo no era una persona per a casar-se.

A mi, mai m'han faltat amigues. Una volta anàvem al cine, altra als bous o al futbol, al que fóra, però jo en casa no m'he quedat mai. Sols m'he quedat quan faltà la meua germana perquè deixà dos criatures molt xicotetes i tinguérem que fer-nos càrrec d'elles."

Ramón Tarín

